

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
İÇİNDEKİLER	7
KISALTMALAR	9
GİRİŞ	11

BİRİNCİ BÖLÜM İDEOLOJİ VE ÜRETİM İLİŞKİLERİ

I. ÜRETİM İLİŞKİLERİ VE TOPLUMSAL FORMASYON ÜZERİNE	13
A. Kapitalist Üretim İlişkileri ve Yeniden Üretim.....	14
1. Genel Hatları ile Kapitalist Üretim İlişkileri.....	14
2. Kapitalist Üretim Tarzında Yeniden Üretim	20
B. Toplumsal Formasyon	21
II. İDEOLOJİ ÜZERİNE.....	27
A. Marx ve İdeoloji.....	30
B. Marx Sonrası İdeoloji.....	36
1. Lenin	36
2. Mannheim.....	37
3. Gramsci.....	38
C. Frankfurt Okulu ve Günümüz İdeoloji Yaklaşımları.....	40

İKİNCİ BÖLÜM HUKUK VE İDEOLOJİ

I. BİR FETİŞ UNSURU OLARAK HUKUK.....	45
A. Fetişizm	45
B. Meta Fetisizmi.....	47
C. Hukuki Fetişizm	48
II. BİR SINIF ARACI OLARAK HUKUK.....	51
III. HUKUKİ FEMİNİZM VE İDEOLOJİ	57

IV. SUÇ VE İDEOLOJİ	63
V. KLASİK MARKSİST HUKUK ANLAYIŞI.....	67
A. Paşukanis'in Meta Mübadelesi Okulu ve Hukuk Öznesi Görüşü	69
B. Klasik Marksist Hukuk Anlayışının Bir Eleştirisi.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALTHUSSER, HUKUK İDEOLOJİSİ VE YENİDEN ÜRETİM İLİŞKİLERİ

I. ALTHUSSER VE İDEOLOJİ.....	83
A. Althusser'de İdeolojinin Yeniden Tanımlanması	83
B. Devlet Aygıtı ve Devletin İdeolojik Aygıtları	87
1. Devlet.....	87
2. Devletin İdeolojik Aygıtları.....	88
II. ALTHUSSER VE YENİDEN ÜRETİM	91
A. Üretim Araçlarının Yeniden Üretimi	94
B. Emek Gücünün Yeniden Üretimi.....	94
III. ALTHUSSER'DE HUKUK İDEOLOJİSİNİN İŞLEVİ	96
A. Althusser'de Hukukun Tanımlanması.....	96
1. Hukukun Sistemатikliği	96
2. Hukukun Biçimselliği.....	97
3. Hukukun Baskıcılığı	99
4. Hukuku Tamamlayan Hukuk İdeolojisi ve Ahlâk İdeolojisi	100
B. Bir İdeolojik AYGIT Olarak Hukukun Özneye Seslenişi	102
C. Üretim İlişkilerinin İnşası ve Hukuk İdeolojisi.....	108
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA	117

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
EHC	: Eleştirel Hukuk Çalışmaları
SAÜ	: Sakarya Üniversitesi
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve sair

GİRİŞ

Althusser'e göre, kapitalist üretim tarzi içerisinde yer alan emek gücünün yeniden üretimi bu süreçte büyük önem taşımaktadır. Althusser açısından emek gücünün yeniden üretimi sadece maddi koşulların (ücret, mekânsal koşullar ve üretim aletleri) değişmesiyle sağlanamaz. Bunun için aynı zamanda toplumsal ilişkilerin de yeniden üretilmesi gerekmektedir. Toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi sürecinde devlet bünyesindeki kurumlarını (gerek baskı aygıtlarını gerek ise de ideolojik aygıtlarını) kullanmaktadır. Devlet bu kurumlar aracılığıyla iş gücü sahiplerine terbiye ve görgü kurallarını, yurttaş olma bilincini, mesleki vicdanı ve genel anlamda içinde yaşadıkları topluma ait kurallara uymayı sağlamaya çalışmaktadır. Bu aşamada ise devletin ideolojik aygıtları devreye girmektedir. Althusser'e göre hukuk, devlet için hem baskı aygıtı hem de ideolojik ayıt kapsamında olmasına karşın ideolojik açıdan daha mühim bir öneme sahiptir. Yine ona göre hukuk, ideolojik olarak üretim ilişkilerini toplumsal oluşum içinde sürdürmek için vazgeçilmez bir araçtır. Bu bağlamda devletin ideolojik aygıtlarını kullanarak bireylerin özgür ve özerk olduklarına ikna etme aşamasında onları özne olarak kurmaktadır. Bu aşamadan sonra onlara birer özne olarak seslenilmektedir. Örneğin dinsel ideoloji, bireyleri belirli bir yaştan sonra baskı altına almaya başlayarak kendisine maruz bırakmaktadır. Althusser bunu hukuk ideolojisine ilişkin olarak şöyle açıklamaktadır: "*İşte senin kim olduğun sen Pierre'sin. İşte senin kökenin... İşte senin dünyadaki yerin, işte senin ne yapacağın, eğer sevginin yasasını gözetirsen kurtulacaksın.*"¹ Bu durum hukuk ideolojisi için de geçerlidir. Hukuk ideolojisinde büyük özne adalet, kendisine maruz bırakılan özneler ise hür ve eşit insanlar, bir diğer anlamda hukuki öznelerdir.

Althusser ile ilgili olarak yapılan literatür araştırmasında genel itibarıyla Althusser'in ideoloji teorisi konu olarak seçilmiş ve bu hu-

---

¹ Althusser, Louis, *Yeniden Üretim Üzerine*, (Çev. Ergüden, A. Işık; Tümerkein, Alp), İthaki Yayınları, 2. Baskı, 2008, İstanbul, s. 300

susta makaleler, tezler yazılmıştır. Yukarıda da dephinildiği üzere Althusser için hukuk ve hukuk ideolojisi, devlet için gerek bir baskı aygıtı gerekse ideolojik aygittır. Bu minvalde yazılması düşünülen bu tezde, kapitalist toplum ilişkilerinde hukukun işlevinin ortaya çıkarılması ve hukukun ideolojik bir aygit olarak toplumdaki bireylerin çağrırlma (interpellation) yoluyla bireyin özneye dönüşümündeki yeri araştırılacak olup yine bu hususta hukukun ideolojik konumu tartışılacaktır. Bununla bağlantılı olarak yazılması planlanan bu tezde, Althusser'de iş gücünün yeniden üretilmesi ile ideolojinin ilişkisi ortaya konularak iş gücünün yeniden üretilmesinde ideoloji ile arasındaki ilişki saptanmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte ideolojinin bu anlamdaki işlevi tespit edilerek hukuk ideolojisiniñ özneden oluşumundaki etkisine dephinilecektir.

Tezin amacı ve konusuna dephinildikten sonra içeriğinden de bahsetmek gerekirse tezin üç aşamadan oluşması planlanmıştır. İlk bölüm, tezin temelini oluşturan üretim ilişkileri ve ideoloji kavramlarının genel açıklamalarından oluşmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak genel hatları ile üretim ilişkileri ve üretim ilişkilerinden etkilenerken oluşan toplumsal formasyon kavramı ele alınmaktadır. İlerleyen aşamalarda ise ideolojinin ne olduğu, geçmişten günümüze nasıl konumlandığı ve toplumsal ilişkiler içerisindeki konumundan bahsedilmektedir.

İkinci bölümde ise hukuk ile ideoloji ilişkisi ele alınmıştır. Bu bölümde, hukukun bir ideoloji olduğu ya da hukukun egemen ideolojinin bir aracı mı olduğu ikilemi içerisinde, birçok farklı konu özelinde hukuk ve ideoloji ilişkisi değerlendirmesinde bulunulmuştur. Bu bölümün sonu itibarıyla ise Althusser'in görüşlerine geçmek adına, klasik Marksist hukuk görüşü içerisinde ideolojinin yerinden bahsedilerek Althusser'in yapısalçı bir bakış açısı ile bu görüşü eleştirmesine dephinilmiştir.

Son bölümde de tezin ana kavramları olan üretim ilişkileri ve ideoloji Althusser'in görüşleri bağlamında incelenmiştir. Bu kavramların yeniden üretim ilişkilerinin devamını sağlamak adına öneminden bahsederek Althusser açısından hukukun bu süreçteki ehemmiyetine dephinilmiştir. Çalışmada son olarak Althusser'in hukuku bir ideoloji olarak nasıl yapılandırdığına dair açıklamalarda bulunulmuştur.